

SOE VALDES

Žena
koja
plače

Prevela sa španskog
Bojana Kovačević Petrović

■ Laguna ■

Naslov originala

Zoé Valdés

LA MUJER QUE LLORA

Copyright © Zoé Valdés, 2013

Translation copyright © 2014 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Dori Mar, Džejsu Lordu i Ramonu Unsueti,
in memoriam.
Bernaru Minoreu i Ani D'Atri.
Marseli Rositer.*

Hodam sama po nepreglednom krajoliku.
Vreme je lepo. Ali sunce ne sija.
Sati stoje.
Već odavno, nijednog prijatelja,
nijednog prolaznika.
Hodam sama. Govorim sama.

*Je n'ai pas été la "maîtresse" de Picasso, il fut mon
"maître".**

DORA MAR

Dora je želela da uđe u istoriju bez ikakve potre-
be za rečima.

DŽEJMS LORD

* Franc.: Igra reči: *Nisam ja bila Pikasova „ljubavnica“ (gospodarica), on je bio moj „gospodar“ (ljubavnik).* (Prim. prev.)

PRVI DEO

UZAVRELE MISLI

Bernar. Pariz, 2007.

Dok sam s terase posmatrala automobile kako se kreću, pogled mi se spustio ka klupi na Bulevaru Burdon na kojoj se jedan mladi par ljubio; verovatno je to bila ista klupa na kojoj su razgovarali Buvar i Pekiše, na vrelih trideset sedam stepeni, u romanu Gistava Flobera. Nijedna razonoda nije toliko ugodna i očaravajuća kao posmatranje mladih u Parizu kako razmenjuju poljupce: vlažne poljupce, isključivo jezikom; Rober Duano umeo je da zabeleži pariski poljubac bolje nego iko drugi.

Sklonila sam se s prozora i prošla kroz salon, zaputivši se ka drugom krilu kuće. Život žene je večna litanija; kada se litanija okonča, želja umine i počinje sezona uzavrelih misli. Potom sledi doba u kojem se telo hladi, a groznica divljački ovladava psihom. To ne znači da je životu kraj, on se samo zaustavlja, da bi se silovito i gromoglasno ponovo zaputio ka novom detinjstvu koje nas, sneno, čeka pokraj smrti.

Kiša je pre dva sata prestala da pada, a kada je izašlo sunce, napela sam pluća, duboko udahnula i kroz veliki prozor,

koji kao u filmskom pravougaoniku uokviruje unutrašnje dvorište, poželela dobrodošlicu proleću.

Bernar me je čekao u svojoj kući u Ulici Bun, u kvartu Sen Žermen de Pre. Za tu priliku sam prvi put obukla jednu laganu haljinu, možda odviše laganu. „*En avril, ne te découvre pas d'un fil*“, kaže izreka, „u aprilu, ne skidaj ni svilu“, što znači da tog meseca ne treba ići lako obučen, hladnoća ume da prevari, može se iznenada vratiti, i sasvim izvesno nas dovesti u opasnost da se razbolimo. Ali ja nisam želela da obučem kaput, niti mantil, pa čak ni jaknu. Ah, koliko sam čeznula za letom, i zbog te detinje čežnje odlučila sam da se obučem kao da je već leto i kao da uživamo u suvoj i omamljujućoj vrelini Pariza.

Proleće, napokon je došlo proleće, nakon duge i podmu-
kle zime! Za nama su gomile snega na trotoarima, bljuzgave ulice. Bez obzira na to, obavila sam telo mantilom od crne, tanke jagnjeće kože, za svaki slučaj.

Nisam želela da me Bernar predugo čeka, to je trebalo da bude naš drugi susret.

Upoznali smo se u decembru, pre božićnih praznika; predstavili su nas jedno drugom u bioskopu, nekoliko minuta nakon što je film počeo. Uspeli smo da razmenimo samo nekoliko ljubaznih rečenica u polumraku, jer nismo želeli da smetamo osobi na susednom sedištu. Bila je to premijera filma jednog njegovog prijatelja, s onom glumicom koja mi se veoma dopada... Kakav lapsus, ne mogu da se setim naslova filma... Ali da, naravno, sada se prisećam njenog imena, Natali Bej. Film je bio odličan, beše to prvo dugometražno ostvarenje novopečenog režisera, koji je prethodno bio scenarista. Bernar je takođe pisao scenarija za velike francuske produkcije, i dalje to radi, i blizak je sa kremom pariskog društva, poznaje, što bi rekli, *le tout Paris*. Bio je

prijatelj Mari-Lor de Noaj, Leonor Fini, Dore Mar... Bernar je pisac i koautor knjige *Saloni*, i to dobar pisac, mada on ne misli tako. Ili nikada nije želeo tako da misli. Znala sam da je blizak prijatelj Džejmsa Lorda, koga sam upoznala posredstvom nekih kubanskih prijatelja koji su mi o njemu pričali, kratko ali upečatljivo. Bio je uspешan scenarista, a i danas je elegantan gospodin, sa mnogo stila, obrazovan, premda sa blagom primesom stidljivosti, koja doprinosi njegovom ugledu, ali zato narušava njegovu sposobnost saobraćanja, otežavajući je i ostalima.

Iste noći, nakon premijere, otišli smo na večeru u restoran „za umetnike i pisce“, rekao je, i upoznao me sa unukom jedne velike pariske dame, od onih sa pedigreom i imenom nadenutim po meri, propraćenim dugim nizom prezimena, a što više prezimena, to veće brdo novca, zasigurno vrlo dobro čuvanog u švajcarskim bankama. Posedovala je silan anti-kvarni nakit i dragulje, bunde, vizone, portrete sa potpisima slavnih slikara, i obezbeđeno mesto za fotografije na društvenoj stranici *Pari mača* svake nedelje. Prava mecena napaćenih intelektualaca i umetnika revolucionara. Ukratko, mene ništa od toga nije interesovalo, oduvek sam morala naporno da radim da bih zaradila za život, ali sam se pravila da me zanima tema te velike dame i laskala sam njenom bogatstvu na starinski način, kako ne bih razočarala mladića, koji je osetio ogromnu zahvalnost zbog mog tobožnjeg zanimanja za priče njegove bake. Momak je imao najlepše plave oči koje sam ikada videla, nalik vodenastom plavetnilu Kariba.

Te večeri, kada smo Bernar i ja prvi put razgovarali, i mogli da steknemo sud jedno o drugom – na tipično francuski način – posredstvom reči, zapitkivao me je šta mi se najviše dopada u Francuskoj i kod Francuza. Ne sećam se šta sam odgovorila, sigurno nešto bez veze, poput „ljubav prema

umetnosti, pronicljiva erotika, senzualnost ili vrtoglava strast kojom odiše ovaj grad“. Ali on je zaključio:

„Ja najviše cenim razgovor. Mi Francuzi umemo da razgovaramo.“

„Tačno“, potvrdila sam, „u jednom periodu i mi Kubanci umeli smo da razgovaramo. U današnje vreme, sve se svelo na sablažnjiv, dosadan monolog, besramnu i nesnosnu galamu.“

„Moja sirota damo“ – izgovorio je „*ma pauvre dame*“ sa znalačkim i prenatlaženim sažaljenjem – „jednog dana će se sve to završiti, uveravam vas.“

„U svakom slučaju, i ovde, u Parizu, razgovor je veština koja polako iščezava. U izvesnim salonima se sigurno neguje umeće razgovora, ne sumnjam u to, ali u drugim okruženjima sagovornici su najčešće prilično nepristupačni.“

Odgovorila sam uz tipično francusko afektiranje, odnosno sa izraženom željom da umanjim značaj dotičnoj osobenosti, prefinjenoj – samim tim što je galska – i tako nepostojanoj, a to je umeće razgovora. Francuzi su stručnjaci da omalovaže nečije sposobnosti, a upravo to sam i ja uradila u tom začuđujuće nelagodnom trenutku, prikovavši za njega svoje zenice kao da hoću da ga zbunim.

Zahvaljujući Francuzima takođe sam naučila da odgovaram koristeći njihove odgovore, da uzvraćam istom merom i istim tonom.

Pravio se da me nije čuo, što je još jedan prefinjen način da se odgovori u francuskom stilu:

„Trebalo bi da budemo otvoreniji, sviđaju mi se društveni ljudi. Kubanci su društveni.“

I to previše, *un peu beaucoup trop*“, precizirala sam.

Nasmejao se grohotom, a da bi zaustavio smeh, prineo je salvetu usnama.

„Sve će se to promeniti, posledice 'bolesti' – nacrtao je navodnike u vazduhu – „neće dugo trajati, videćete, biće kratkog daha.“

Želela sam da mu poverujem, ali sam odlučila da promenim temu.

„Mesje Minore...“, obratila sam mu se prezimenom.

„Možete me zvati Bernar.“

„Bernare, želela sam da vas upoznam jer nameravam da napišem roman o jednoj osobi koju ste nekada davno često viđali.“

„Možemo li da pređemo na ti?“, upitao je dok je prinosisio ustima čašu šampanjca dom perinjon, punu zlatnih mehurica, punu užitka: „za veliki književni trenutak“, laskao je šampanjcu i to ga je zabavljalo. „Hajde da prvo poručimo večeru. Da li voliš ostrige?“

„I te kako. Obožavam ih. Prvi put sam probala ostrige, kavijar i šampanjac pre nego što sam bespovratno ostala u egzilu. Ne, to nije bilo u Havani, nipošto, probavala sam ih u Parizu, tokom svog prvog boravka ovde, u restoranu *Žil Vern*, koji se nalazi, kao što znate, na prvom spratu Ajfelove kule. Naravno, častili su me, ja u to doba nisam imala novca ni za oslića, a kamoli za ostrige. I kada sam okusila taj želatinasti, živi specijalitet, rekla sam sebi: 'Ma daj, kako uopšte možeš da jedeš onaj stari grašak sa žiškom na Kubi?' Imala sam nepune dvadeset tri godine.“

„Čvarak?“ Mahnula sam rukom konobaru kome se žurilo da čuje našu „*commande*“ u strahu da me ne razume, jer je pobrkao „grašak“ i „čvarak“... „Za predjelo, molim vas, *les fines Clarettes numéro 6*...“

Dok se Bernar obraćao konobaru, pomno sam proučavala njegovo lice.

Bernar je nedavno napunio lepe godine, ali uprkos tome koža mu je bila zadivljujuće zategnuta kao u deteta. Male i žive oči, boje meda, ružičasta usta, prozračni obrazi brižljivo negovani kremama i ostalim kozmetičkim preparatima. Razvlači usne u tipično parisku grimasu i izgovara „oui, oui“, produživši izgovor uzdahom.

Visok je, vitak, i glas mu uopšte nije unjkav. Dok smo večerali, izgovorila sam ime žene koja me je zanimala:

„Dora Mar, velika umetnica; volela bih da saznam više o toj ženi, nameravam da pišem o njoj, premda znam da se gnušala pomisli da pisci rovale po njenom životu, nije im verovala. U više navrata je izjavila da ne želi da se išta piše o njoj, jer bi to bilo 'obično senzacionalističko smeće'. I dodala je da su 'pisci izdajnici, jer pišu o onome što im je poznato'. Izvanredno, jer je time htela da kaže da bi trebalo da budu maštovitiji. Mnogo sam čitala o njoj, videla sam njena dela, izložbu posvećenu njoj u muzeju *Pikaso* i, naravno, roman o njenom životu, tačnije o njenom životu s Pikasom, veličanstvenom i užasnom... Kao i neke druge knjige, u kojima je predstavljena kao žena teške naravi...“

„Ah, Dora, Dora, mala Dora...“ Nežno se nasmešio. „Jesi li čitala knjigu Džejmsa Lorda?“

„*Dora i Pikaso*, naravno, iz nje sam i saznala da ste je poznavali i da ste bili prijatelji. Ima jedna fotografija na kojoj prosto zračite, vrlo mladi, pod italijanskim suncem, Dora, Džejms Lord i vi. Dora, naravno, već nije bila tako mlada. Ta slika je prilično... osunčana. Svetla, blistava.“

„Možemo li da pređemo na ti? Mislim da sam te to već pitao“, navaljivao je.

„Naravno, izvinite. Želela bih da saznam nešto više o tom putovanju u Veneciju, ako sam dobro shvatila, bili ste tamo samo pet dana, vas troje sami...“

Prekinuo ju je, odsečno:

„Drugi put ćemo se videti da pričamo o Dori, ti i ja... I to nasamo... U pitanju je zapravo osam dana, uključujući povratak.“

Shvatila sam da želi svoja osećanja da zadrži za sebe, ili je jednostavno hteo da ih prikrije pred drugima, u ovom slučaju pred mladićem očiju boje indiga.

„Uskoro idem na put, ali ću se vratiti u martu“, obavestio me je.

„U tom slučaju, hajde odmah da zakažemo susret za drugi april.“ Ponovo je prineo ustima čašu dom perinjona, ne skrećući pogled. Sada su njegove zenice bile prikovane za moje.

„U redu, u redu.“ Izvadila sam rokovnik i zabeležila. „Neću zaboraviti, tada je rođendan moje ćerke.“

„Zar se plašiš da ćeš zaboraviti na sastanak?“, rekao je polako i odsečno, blago ozlovoljen, kada je video kako žurno beležim u rokovnik.

„Ne, ne, verujte, to mi je manija, patim od opsesije da uvek sve beležim...“, odgovorila sam smeteno.

Tri i po meseca kasnije bila sam u taksiju, na putu ka Bernarovoju kući; dogovorili smo se da odande odemo na ručak u restoran koji se nalazio iza ćoška njegove ulice.

Pritisnula sam zvono, koje se nije oglasilo kao klasično zvono na vratima, već se začuo zvuk praporaca, *cin-cin*; dva puta sam pozvonila, odozgo je jedan prodoran glas pitao ko je to tamo. Izgovorila sam svoje ime, pomalo stidljivo, i vrata su se otvorila. Popela sam se starim liftom. Razmišljala sam o beskonačnosti stvari, koje ničim nisu bile međusobno povezane; setila sam se pesme jednog kubanskog kantautora koja mi je bila vrlo draga, a govorila je o devojčici, mački, katancu

na rešetkama; odatle sam se prebacila, to jest moje sećanje se prebacilo, na noć kada sam otišla u restoran sa mužem i sa osobom za koju sam tada verovala da mi je drugarica.

Upoznale smo se preko jednog od onih zavirljivih pederčića koji svojim bednim postupcima samo sramote homoseksualce. Taj tip je silom želeo da postane pisac, ali je njegova nekultura bila užasavajuća. Žena je odmah počela da ističe sebe, pokušavala je da pravi planove s mojim mužem, poslovne, naravno, i najednom, sve što smo on i ja zajedno stvorili, u očima te Renate – tako se zvala – nije imalo nikakvu vrednost. Govorila je da zna kojim rešenjima treba pribegavati i kada bi preuzela stvar u svoje ruke, bez ikakve sumnje bi napravila karijeru mom mužu, rešila bi sve te *sitne probleme* oko rada na filmu i tome slično. Pomogla bi mu da zaradi mnogo novca, samouvereno je tvrdila. „Bez novca“, rekla je, „ne mogu da se prave filmovi“, a to, premda je živa istina, ne samo što me je uznemirilo već me je i duboko povredilo. Od tog trenutka, cela priča se vrtela oko novca, sve više novca, i filmskih projekata snimljenih na njen način. Uostalom, ništa naročito, još jedno đubre na ovom svetu, toliko licemernom i glupom da čovek zbog njega samo gubi vreme...

Ja sam se, naravno, osećala krivom, jer sam, kao i uvek, želela da stvorim prijateljstvo tamo gde je to nemoguće. To je moja nepopravljiva mana.

Ta žena upravo beše napunila pedeset devet godina, koje nije prikrivala, jer osim što je još uvek bila vrlo lepa, dobro se držala, ali „ipak je to pedeset devet godina, i sigurno je muče unutrašnji strahovi koje te godine sa sobom nose“, rekoš sebi.

Ni manje ni više, onaj koga je smatrala svojim najboljim prijateljem, odnosno najgorim neprijateljem, detaljno mi je ispričao o tim strahovima žene kada na godine počne da

gleda kao na stepenike, niz koje je svaki put sve jednostavnije i lakše sići do tog neizbežnog dna, ili kraja, a to je starost.

Renata je žena koja živi za novac, sa mužem koji zarađuje vrtoglave, neizgovorljive sume, ali uprkos tome ona živi na svoju ruku, kupuje sve i svašta, troši nemilice, kao i sve žene koje ne znaju šta će s novcem svojih muževa. Pritom se sve vreme preterano diči bogatstvom, a nas ostale, udate ili razvedene žene, zaposlene ili nezaposlene, uvek postavlja ispod sebe, samo zato što smo dale prednost poslu umesto da se posvetimo zgrtanju bogatstva.

U tom razgovoru, tokom fatalne večere, priznala je da se priklanjala svim živim i neživim religijama i naposletku se odlučila za muslimansku veru, koja je vrlo u modi: islam. Muž joj je arapski šaik. Alal vera.

Iznebuha, iz čista mira, upitala me je da li mi se sviđaju žene, jer se njoj „uopšte ne sviđaju“, dodala je. Da nije zato što sam je previše pomno posmatrala? Zapravo sam proučavala njenu šminku, prilično skupu, dobro nanetu na lice koje je bilo kao od mermera...

Međutim, uprkos dobrom položaju svog muža, Renata je radila, ili je barem tako govorila, ili sam ja razumela da radi, mada više ne toliko kao pre, niti sve vreme, to jest još uvek je radila, ali malo, *povremeno*, sezonski; za to vreme, *njen najbolji prijatelj* se potrudio da svima ispriča da je njen muž, saudijski šaik, ogrezao u lovi, tačnije u zlatu i nafti, da je toliko bogat da ti se život smuči i da ona ne bi morala ni prstom da mrdne. Uprkos takvim pričama, ona je tvrdila da radi ili je barem umišljala da je tako. Kada je govorila o poslu, zaplitala bi jezikom, smeteno zamuckujući. Nije znala baš dobro da objasni iz čega joj se sastojao posao, ali je zato tvrdila da je bila među malobrojnima koji su, baveći se dizajnom enterijera, zarađivali milione; postala je milionerka

radeći isključivo kao dekorater. To je potvrdio njen najbolji prijatelj, koji je, s obzirom na to koliko ju je ogovarao i koliko je ogovara, zapravo bio njen najgori neprijatelj. Ali ona to tada još nije shvatala; o tome ćemo kad dođe vreme.

„Muškarci su oličenje užasavajuće gluposti, beskrajno su mi dosadni“, izjavila je bez razmišljanja. Priznala je da mrzi žene. A onda je iznenada zajecala nad svojom sudbinom. Ne podnosim ljude koji u životu nisu dovoljno propatili, pa zaplaču zbog apsurdnih banalnosti. Ispravljam se, nepravedna sam, zavisi od toga šta čovek podrazumeva pod patnjom. Sada sam ja ta koja ne podnosi takav tip žena, prekih i ćudljivih povodom svakojakih gluposti, bez iole dostojanstva.

Ispostavilo se da je to što je napisala Doris Lesing živa istina, da su muškarci došli na svet posle žena, da su inferiorna bića i da su neke od nas, idiotkinje, sklone da im zavide na takvoj sudbini, i pride nastojimo da ih oponašamo.

Lift se zaustavio na spratu na koji sam išla. U trenutku kada sam izlazila iz njega, pomislila sam na banalne stvari poput te da nisam iznela kantu za smeće u dvorište, da nisam zašila porub na jednoj ćerkinoj haljini... Da, to mi se često dešava, mešam manje-više dobre ideje sa svakodnevnim glupostima. „Zbog takvih stvari ne treba da osećam krivicu“, opravdala sam samu sebe.

Još gore su žene koje toliko ističu svoj polni status da vaginu koriste kao ličnu kartu, da bi je naposljetku pretvorile u svoj sef.

Vrata obojena u zeleno otvorio mi je muškarac od oko četrdeset godina; delovao je mlađe, ali na licu mu se videlo da nije, da ima četrdesetak godina, možda i više, i da je propatio, ali je ipak bio zgodan čovek, svetlosmeđe kose i lepo oblikovanog tela, zahvaljujući vežbanju. Nije se predstavio, nije izgovorio svoje ime. Nije ni ljubazno pružio ruku, zapravo

nije pokazivao nikakvu naklonost, i premda se sve odigralo vrlo brzo, imao je dovoljno vremena da prikaže užtogljeno i protokolarno držanje. „Sluga“, odmah sam pretpostavila.

Samo me je uljudno zamolio da pređem u salon i obavestio me da treba da sačekam gospodina Minorea (nazvao ga je prezimenom). Bio je to, bez sumnje, sluga prijatne spoljašnjosti, privlačan, nenametljiv i vaspitan.

Kratko sam klimnula glavom i polako ušla u salon, potpetica mi je kročila na izlizani tepih koji je prekrivao ceo stan, od zida do zida, a bio je star koliko i lift, ako ne i stariji. Sofa je takođe bila zelene boje, u istom tonu kao i vrata. Zidovi osvetljeni lampama u obliku karanfila presijavali su se u nijansama od zlatne do venecijanskonarandžaste.

Proučavala sam nameštaj, fin, elegantan, čist, svaki predmet je predočavao vernost vlasnika jednoj uspomeni, jednoj epohi, jednoj osobi: Pikasov crtež, zapravo njegov portret Bernara. Još jedan poentilistički crtež iz profila, mladić s papira gleda u pravcu mračne sobe, iz koje dopire pompejanskozelenkasti sjaj. Upravo iz te sobe izašao je Bernar i sigurnim koracima pošao ka meni, gord, prefinjen. Ka meni ili ka svom portretu, tik do mene, krupnim koracima, pokazujući na požuteli uramljeni papir:

„Ovo mi je omiljeni crtež, portret koji je uradila Dora Mar, to sam ja“, naglasio je ponosno. „Zauzvrat sam joj poklonio čipku, marame, čaršave, prekrivače, zavese, ceo paket belog rublja; obožavala je ekscentrične stvari kao što je beli veš. Ali hajde da ne gubimo vreme, pređimo odmah na stvar. Ja zapravo nisam odviše dobro poznavao Doru, tačnije nismo bili naročito prisni, ali sam gajio s njom izvesno prijateljstvo, nakratko blisko, zahvaljujući Lordu. Moja prava prijateljica bila je Leonor Fini, jedna od izuzetno inteligentnih, lepih i nadasve zadivljujućih žena tog doba. Mada, to malo koliko

sam poznavao Doru ostavilo je jak utisak na mene. Bez ikakve sumnje, bila je jedna od najveličanstvenijih žena koje sam poznavao.“

Podsetila sam ga da me zanima samo onih pet dana u Veneciji („osam dana, ako računamo i putovanje nazad“, ponovo je naglasio), tokom kojih su sigurno razgovarali o brojnim ličnim i vrlo intimnim temama. Da li je Dora stvarno bila zaljubljena u Džejmsa Lorda? A on u nju? Kako se Bernar osećao između njih dvoje?

„Odlično sam se osećao kraj nje. Dora je bila divna prema meni. Ništa neobično se nije desilo među nama, međusobno smo samo osećali snažnu simpatiju. Zaista, bilo je to putovanje tokom kojeg se nije desilo ništa posebno. Hteli smo samo da se šetamo, Džejms i ja smo želeli da se podsetimo tog grada, da posetimo muzeje, crkve. Dori je to bilo prvo putovanje u Veneciju. Sanjala je da ode u taj grad, i mi smo joj taj san ostvarili. Džejms je želeo da joj priušti to što je silno želela i što ju je proganjalo celog života. Dobro, tako se kaže, 'proganjalo'... Mi smo u to doba putovali automobilom, ili vozom, i ništa nam nije bilo teško jer smo bili vođeni silinom sopstvenih želja, zdravlje nas je izvanredno služilo, bili smo izuzetno vitalni. Dora je u Veneciju stigla posle nas... Odseli smo u hotelu *Evropa* i tamo smo je čekali. Tih godina, Džejms i ja smo ostavili iza sebe odnos koji je bio više od prijateljstva, odnosno stavili smo svoju seksualnu vezu u drugi plan, gotovo da nije ni postojala. Džejms me je otkrivao na drugačiji način, bio je opsednut mojim manijama, udovoljavao je mojim malim čežnjama i žudnjama, ostvarivao mi ih je. Ja sam iznova otkrivao Doru i oduševljavalo me je to što je bila kao devojčica, nestrpljiva da stigne do doka, ali umesto do doka, kojih ima toliko, stigli bismo do kakvog muzeja spremni da se divimo nekoj skulpturi ili da kleknemo pred

neku veličanstvenu sliku kao pred Devicu u kapeli. Silno smo se zabavljali na tom putovanju, ali još više smo se kulturno uzdizali. Zapravo, Džejms i ja smo se kulturno uzdizali, jer Dori to nije bilo potrebno, ona je nesumnjivo već bila žena bogate kulture. Bili smo i mi, ali manje, s obzirom na godine.“

Dok sam pila vodu iz česme koju mi je sipao u otmenu bakarar čašu, ponovo sam ga upitala da li je Dora bila pričljiva, da li je lako ispoljavala emocije.

„Ne, ne naročito. Bilo joj je potrebno da je vole, to da. Bila je žena srednjih godina, već zrela, a ipak se ponašala kao petnaestogodišnjakinja, poput onih stidljivih devojčuraka koje su istovremeno i buntovne i smele, koje neprestano traže pažnju svog okruženja. Mnogo sam vremena provodio s njom, prijalo mi je da razgovaramo o malim, rutinskim životnim stvarima; nismo vodili isključivo uzvišene razgovore, nipošto. Bavili smo se samo jednostavnim temama. A povremeno nam je pričala i o svom životu sa Pikasom.“

„A Džejms Lord?“

„Džejms je bio džentlmen, *château servent*, platonski ljubavnik. Džejms je veoma zauzet čovek, trebalo bi da ga upoznaš, daću sve od sebe da se upoznate... Hoćemo li u restoran? Znaš, malo se plašim da ne bude krcat, već je vreme ručku... U Parizu rano zatvaraju kuhinje.“

Uvukao je ruke u kišnu kabanicu bež boje.

„Da nisi slabo obučena?“, upitao me je, začkiljivši poput mačke.

Odmahnula sam glavom, ćutke, i bacila poslednji pogled na okolnu panoramu.

Iznenada, Bernar se okrenuo, žurno otišao do sobe koja me je podsetila na Pompeju i počeo da pretura po fioci. Moj pogled nije mogao da ga dosegne sa mesta na kom sam stajala, ali sam zato čula kako njegove ruke listaju papire.

„Našao sam to što sam hteo da ti dam! Umalo da zaboravim! Stranice moje beležnice s tog putovanja, fotokopiraću ti ih...“

Trenutak kasnije, začula sam škripanje pokrenutog fotokopir aparata.

„Neće ti mnogo toga reći, ne sadrže ništa dragoceno, malo toga sam zabeležio, uopšte se ne sećam kada je to bilo, šta sam pisao i zbog čega.“

Stavila sam foto-kopije u tašnu, prethodno bacivši pogled na njih.

„Pročitaću ih na miru kod kuće, ako nemate ništa protiv.“

Pompezno je odmahnuo rukom, proprativši to i pokretom glave, što je značilo da uopšte nema ništa protiv; obmotao je šal oko vrata i žurno smo pošli ka restoranu.

Nadstrešnica lokala takođe je bila zelena, *art nouveau*, a zavesa na ulazu, u skladu s tim, od teškog baršuna smaragdnozelene boje...

„Po svoj prilici, danas je sve zeleno...“, promrmljala sam.

„Volim zelenu boju, u mom životu je mnogo toga zeleno, to mi je omiljena boja“, dodao je ubedljivo i oduševljeno.

Počela sam da prebiram po glavi koja mi je omiljena boja, za slučaj da me to pita; ali nije me pitao. Crvena, plava, žuta, oker? Zlatna? Dosta sam koristila zlatnu boju u jednom periodu, kada mi se život svodio na sate provedene pred slikarskim platnima, koja su na kraju bivala preplavljena zlatnom i bakarnom... Nisam slikala ništa grandiozno, naprotiv, ali sam zato mogla da umrem od tih otrova, to da.

Ne, nije me pitao čak ni koja mi je omiljena boja. Počeo je da čita jelovnik, mada ga je već znao napamet.

Smestili su nas za jedan uzak stočić pokraj ulaza, i poručili smo *confit de canard*,* šampanjac, vodu, tortu s jabukama i svežim šlagom, i na kraju kafu.

„Možda ću te razočarati, ali nemam bogzna šta da ti ispričam o njoj, pamtim samo lične utiske, beleške koje sećanje pohranjuje kao krupne poteze četkicom, i čuvam, naravno, nekoliko njenih dela“, promrmljao je.

„Fotografija ili slika?“ Mene su mnogo više zanimale njene fotografije, jer mi je, istini za volju, veći deo njenog slikarskog opusa bio nepoznat.

„Slika. Mada nije bila dobra slikarka. I, naravno, čuvam crteže koje mi je posvetila, i jedan vrlo nežan pejzaž u ulju.“

„Bila je najbolja fotografkinja svog vremena. Počela je da se bavi slikarstvom da bi udovoljila Pikasu. Opšte je poznato da je ona napravila prvu foto-reportažu o delu nekog slikara; taj slikar je bio Pikaso, a delo, ni manje ni više nego *Gernika*“, izdeklamovala sam.

„Ipak nije bila toliko loša slikarka“, ispravio se. „To je bio njen krst, iskopala je sama sebi raku kada je fotografisala *Gerniku*. Pikaso joj to nikada nije oprostio.“

„Znam. Čak se pisalo o tome kako mu je ona predložila da umesto sunca nacрта sijalicu, i povrh svega mu je rekla: 'Ti ne znaš da slikaš sunce' ili 'sunce ti nikad ne ispadne dobro'... S druge strane, odnosno s političke tačke gledišta, ruku na srce... Pikaso ništa nije učinio za svoje sunarodnike ili protiv njih... ili jeste, ali veoma malo, a Dora to nije mogla da podnese, pa je zahtevala od njega, molila ga da bude solidaran, jer mu istorija to ne bi oprostila... Je l' istina da je Pikaso bio u vezi sa nacistima, da ih je primao u svoj *atelier* i da im je prodavao slike? Znate, u nekim knjigama tvrde da ga je Hitler

* Franc.: Mariniranu pačetinu. (Prim. prev.)

smatrao neprijateljem, ali su ga nacisti posećivali da bi ga kontrolisali, i ko zna zašto još... Pol Elijar je govorio da...“

Bernar se grohotom nasmejao. Lokal je bio mali, ljudi su nas gledali. Spustila sam pogled i osmotrila svoje šake na stolu, prepletene. Ponekad posmatram svoje ruke i čini mi se kao da mi ne pripadaju, zadubim se u njih...

„Kakve to knjige čitaš? Molim te, nemoj da komplikuješ stvari bez potrebe. Ne može se Pikaso optuživati za ovo ili ono, o Pikasu ne treba loše govoriti, pazi šta radiš, curo. Pikaso nikada ne bi tako nešto učinio. Pikaso je, gospođo draga, bio bog. Nacisti su cenzurisali njegovo delo, uklonili ga iz galerija, ali je on smatrao da ima obavezu da ih primi svaki put kad ga posete. Nije bio jedini, kao što verovatno pretpostavljaš. Elijar je mogao da priča svakojake gluposti, on jeste mogao da ih priča, zapravo ih je i pričao...“

Ugrizla sam se za donju usnu, zabrinuta zbog svoje nepromišljenosti; imala sam osećaj kao da me je ujela zmija.

Preko puta, za jednim stočićem, neka žena je sedela sama i pušila; završila je ručak i otresala pepeo na ostatke hrane u tanjiru. Usne su joj bile mesnate, nos špicast, čelo blago ispupčeno. Imala je žute oči, začuđujuće suzne, i to neobične zelenkastožute boje!

„Bernare, iza vas je jedna žena sa žutim zenicama“, prošaputala sam.

„Ah, žute oči! Kao Žak Ditron, pevač i glumac, onaj što je u filmu igrao Van Goga, što ima oči medenozlatne boje“, izgovorio je Bernar ne osvrćući se. „Jesmo li na ti ili nismo? Dobro, mislim da smo to već rešili...“ Ponovo me je ispitivao pogledom.

Ne prestajući da posmatram ženu zaobljene brade, nalik onoj kakvu je imala Dora Mar, odgovorila sam mu da bih više volela da persiramo jedno drugom. Nikada ne bih mogla da mu kažem „ti“, bilo mi je neprijatno.

Klimnuo je glavom i slegnuo ramenima; pravio se da je ljut.

„Reci mi iskreno, zbog čega te toliko zanima Dora Mar?“, upitao je dok je preturao po džepovima sakoa.

„Zato što je bila velika umetnica, zato što je bila zagonetna žena, zato što se ludo zaljubila u Pikasa i tiho patila nakon raskida s njim. Po svoj prilici, od svoje trideset osme godine više nije imala seksualne odnose... Uprkos tolikim prijateljima koje je imala, ostala je potpuno sama. Ali nakon svega što sam pročitala o tom svetu koji ju je okruživao, veoma sam se zainteresovala za vas. Naravno, za vaš odnos s Pikasom, za vas kao svetskog čoveka i pisca, i za Lorda kao platonskog ljubavnika. Je li istina da su svi hteli da steknu Pikasovu naklonost preko nje? Ja sam Doru upoznala površno, u prolazu...“ Nisam želela ništa više da dodam.

Trepnuo je kod te poslednje rečenice, ali je opazio moj drhtaj; izbegavao je priču o njoj, uhvatio se za to što mu je privuklo najviše pažnje:

„Dora se odrekla svog seksualnog života sa trideset šest godina. Ali sama je tako htela. Što se tiče toga da smo svi želeli Pikasovo prijateljstvo... Šta si očekivala? Naravno da jesmo, to je bio Pikaso. Mada sam se ja još pre toga sprijateljio s njim, zahvaljujući nekim drugim ljudima.“

„Ona je već bila Dora Mar, kada su se ona i Pikaso upoznali ona je već bila velika umetnica, prihvaćena i priznata u nadrealističkim krugovima.“

„Naravno, naravno, ali gotovo niko nije istakao taj detalj.“

„Zar je detalj to što je Dora delila život s njim? Pikaso ne bi naslikao *Gerniku* da nije bilo nje.“

„Pikaso mnogo toga ne bi uradio da nije bilo nje. Ali on je bio Pikaso.“

Žena koja je sedela naspram mene pogledala je na ručni sat, izvadila iz torbe mobilni, ukucala nekoliko brojeva.

Ponovila je poziv, i po njenim, sada mekšim crtama lica, izgledalo je kao da se neko napokon udostojio da joj odgovori; pričala je skrivajući usne dlanom koji bi joj ostao slobodan kada bi spuštala glavu, bežeći od pogleda ostalih gostiju. Nakon izvesnog vremena je vratila mobilni u tašnu, zapalila novu cigaretu i blago podigla poluotvorene kapke. Njene vodenaste oči sada su blistale, oblivene svetlucavosivim tonovima. Plakala je.

„Gotovo svi koji su pisali o Pikasu naglašavaju da je Dora Mar bila plačljiva, da je volela da pravi grimase i da više toliko da bi joj se glas izobličio, da se užasno ponašala.“

„Nikada je nisam video da plače, osim na Pikasovim portretima.“ Kroz staklo koje nas je razdvajalo od ulice Bernar se zagledao u svetlost i senku koje su pravile razne oblike na trotoaru.

„Ne, Dora nipošto nije bila plačljiva. I ne pišu sve knjige o njoj takve besmislice, čak bih rekao laži, koje ne samo što nastoje da je unize već vređaju i nas koji smo bili svedoci tih godina“, izjavio je.

Došla sam u iskušenje da mu ispričam nešto više o sebi, o svom životu na Kubi i kasnije, ovde u egzilu. Malo je nedostajalo da ga uverim da više ne plačem, da su mi suznice presušile, ali da ponekad duboko u sebi osećam bes, koji me peče iznutra, mada se veoma trudim da ostanem sabrana. I brzo uspem da se smirim, a zaslepljujući gnev nestane kao što se i pojavio. Da, a povrh svega se osećam veoma usamljeno, krajnje krhko, bez ikakve i ičije podrške. Nisam mu to rekla, začutila sam, kao što sve češće činim, začutim, sačuvam sve duboko u sebi. Onda sednem da pišem i to mi donese olakšanje, kao da uspevam da zaboravim sve što je u meni izazvalo taj bes. Pretočila sam svoje suze u pisanu reč. Sve što sam želela da isplačem, izlila sam na papir. Sve što

sam želela da isplačem, ja sam napisala. Otvorila sam usta, i ponovo ih zatvorila, pokajnički.

„Htela si nešto da mi kažeš?“ – nije mi persirao.

„Ne, Bernare, ništa važno, samo... pa ovaj, dobro, da, iz ove perspektive, vidim pred sobom tu ženu, usamljenu. Počela je da plače, i sada su joj zenice sive.“

„Oči boje vremena. Dora je imala prelepe oči, pomoću njih je hvatala neobične trenutke, videla je to što niko nije mogao da vidi. Nemoj da te brine ta žena koja plače. Ona nije kao Pikasov portret. A ništa što nije Pikasov portret ne zaslužuje pažnju ljudi kao što smo mi.“

„Mogla bi biti, vrlo je lepa...“, zamuckivala sam. „Nisam se zainteresovala za Doru Mar zato što je bila Pikasova ljubavnica. Zanimala me je nezavisno od Pikasa, pažnju su mi privukli njen život i njena umetnost, a povrh svega njen fotografski opus. Počela sam da cenim njeno delo kada sam videla fotografiju *Portret kralja Ibija*, koja ima duboko značenje i neizmernu nadrealističku snagu. Zagonetna životinjica, sa bezdlakom njuškom i čudnim papcima. Mada se beskrajno divim i portretima koje je fotografisala pre nego što se sasvim oslobodila Bataja: egzotične Asje,* Leonore Fini – još jedne nadrealistkinje, takođe argentinskog porekla (zato su Dora i ona imale toliko toga zajedničkog) – i izrađenim fotografijama na kojima je sam Pikaso. Zaljubila sam se u njeno delo, tek potom je došla priča o njenom životu. I odmah me je zainteresovalo tih pet ili osam dana u Veneciji, osam ako računamo i putovanje nazad, naravno. To neobično putovanje, o kojem niko ne zna nikakve pojedinosti, osim vas dvojice. U to doba, a vi to najbolje znate, ona je bila vezana za Džejmsa Lorda; rekla bih da je to pre bilo iz ljubavnih

* Assia, čuveni ukrajinski foto-model. (Prim. prev.)

nego iz materijalnih razloga, a on je bio više vezan za Pikasa nego za nju, a možda i za vas. Kome ste vi bili sentimentalno naklonjeni?“

„Obama, bio sam veoma vezan za njih. Tačnije, bilo mi je stalo da pripadam XX veku. Da postanem simbol. U to doba, na tom putovanju, Dora je već bila krotkija, postala je popustljivija.“

„Od tada, od tog putovanja, Dora je odlučila da prekine sve veze, zatvorila se u svoju kuću u Ulici Savoia i jedva da je izlazila iz nje, išla je samo na misu. Jedino je Džejmsa još ponekad viđala, izbegavala je neprikladne posete“ – pročistila sam grlo. „Znate šta? Veoma me ganu žene koje se osame.“

„Podsetiću te, mada to za tebe neće biti ništa novo jer si dosta čitala o njoj, Dora je uvek govorila: 'Posle Pikasa, Bog.'“ Poručio je još jednu kafu *bien serré*.*

„Znam, znam, to je takoreći logično. Nadrealizam ju je oslobodio, a, nasuprot tome, ljubav prema Pikasu ju je preobrazila u pobegulju i istovremeno je zatočila u sopstvenu povest; bila je žrtva slepe strasti, utihnula je usled sopstvene vrtoglavice.“

Ustali smo s namerom da pođemo.

Malo dalje od nas žena je neopaženo brisala suze maramicom sa čipkastim obrubom na kojoj su bili krupno izvezeni inicijali *E* i *M*. Nije ni primetila da smo se pozdravljali s vlasnikom restorana niti da smo, odmah potom, i njoj klimnuli glavom. Sve vreme je gledala pravo, namerno, da joj se pogled ne bi sreo s našim, usredsređena ni na šta određeno, osim možda na oproštaj, koji bi se mogao nazvati i: pokajnički zaborav.

* Franc.: Jaka kafa. (Prim. prev.)

Na ulici, Bernar me je zaustavio, nežno mi stegnuvši lakat.

„Verovala ili ne, Dora nije bila tako strastvena. Bila je umetnica obdarena velikom inteligencijom. Ljubav ju je unakazila, ismejala... Nije plakala spolja, plakala je iznutra, lila je suze u sebe, gacala je u njima.“

Visok i vitak, Bernar je mladalački žurnim koracima hodao ispred mene, delila nas je samo kratka razdaljina. Pratila sam ga, proučavajući njegove pokrete; nastojala sam da zapazim i zapamtim svaki detalj njegove siluete.

„Hajdemo gore kod mene, hoću da ti pokažem Dorinu sliku, čuveni vrletni pejzaž.“

Slika je bila okačena na zidu u kuhinji. Nisam mogla da odredim da li je posredi bio pravi pejzaž ili izmišljena nadrealistička apstrakcija. Kombinacija zelenih, plavih, smeđih, crnih nijansi oblikovala je gnusnu mrlju u mojoj glavi, poput gotovo neuhvatljive strukture u petoj dimenziji. Bila je to mračna, turobna slika, i njena odbojna svedenost istovremeno me je opijala. Svetlost koja je dopirala kroz prozor ublažavala je tugu koja je nadilazila prizor, u toj samačkoj kuhinji.

„Zašto si rekla da te ja zanimam? Rekla si to maločas, zar ne?“, naglasio je Bernar.

„Zato što ste vi mogli da napišete ovu priču, a niste to učinili“, odgovorila sam žustro, ponovo mu persirajući; bilo mi je teško da budem s njim na ti.

„Pa, da, oduvek sam želeo da budem pisac, a mislim ipak to nisam.“

„Niste? Pored svega što ste napisali niste pisac? Bar kada je reč o filmu...“

„Nisam veliki pisac, nisam napisao ništa veliko, to hoću da kažem. Mislim da ta moja površnost, ma ništa ne vredi, ne znam... Nisam baš toliiiko površan, čak sam poprilično

odan svojim idejama. Sve su to opravdanja za meni svojstvena tumaranja.“ Zaputio se kroz hodnik u susedni salon.

Nenametljivi sluga me je pitao želim li kafu ili neko alkoholno piće, možda konjak, ne sećam se dobro kakvu vrstu pića mi je ponudio, ali znam kako sam odgovorila na njegovu ljubaznost. „Ne mogu, hvala“, promrmljala sam „Moram da požurim kući da pošaljem novinama tekst za rubriku“, rekla sam u sebi. „Moram da požurim kući jer me čekaju poslovi svojstveni mom polu“, našalila sam se naglas. Bernar se nasmešio, razumeo je te začkoljice, pogledao me je ironično.

„Žene više nisu to što su bile, danas je sve previše očigledno.“

„Dobro, a kažete onda kakvi su muškarci.“

„Mi muškarci smo uvek isti, kod nas se ništa nije promenilo, nema iznenađenja. Mi smo samo to, i ništa više: muškarci.“

Zbog čega više nema iznenađenja? Pa zato što su se svi usredsredili na udvaranje moći. Žena je, što se njihovog zavodjenja tiče, postala objekat drugog reda. Pre svega, odnosno prvo što se mora učiniti, ili čemu se predano teži, jeste zavesti moć. Ne postavljamo pitanje zbog čega. Odgovor je jednostavan: žene su takođe počele da žude za njom. I da je stiču.